

УДК 1(092) (430); (043.3)

Н.І. КЛІВАДЕНКО (аспірант кафедри соціальної філософії і філософії освіти)

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ
E-mail: bodnarka@ukr.net

НІМЕЦЬКА КЛАСИЧНА ФІЛОСОФІЯ ГЕГЕЛЯ У РОЗДУМАХ ТА НАУКОВИХ ДОРОБКАХ В.І. ШИНКАРУКА

Проаналізовано окремі праці представника німецької філософії Гегеля у філософській спадщині В.І. Шинкарука. В.Шинкарук в своїй філософській діяльності неодноразово опираючись на діалектичний метод звертається до дослідження антрополого-світоглядних проблем. В його роботах крізь діалектику висвітлюються проблеми людини, діалектика її матеріального і духовного буття, світогляду і культури.

Ключові слова: світоглядно-антропологічна проблематика, духовність, гуманізм, підхід

Філософську цінність роботи В.Шинкарука «Логіка, діалектика і теорія пізнання» у вивченні німецької класичної філософії відмічає М.Булатов. Він наголошує на тому, що дана робота є цілісною філософською системою. Тому вона не може позиціонуватися просто як обґрунтування джерела марксизму. Внаслідок демонстрації В.Шинкаруком самостійності та значущості німецької класичної філософії, констатує М.Булатов – вона «...постала як самостійна духовна реальність, і значною мірою як система я – поряд з марксизмом... Німецька класична філософія працями вченого була репрезентована як така, що може мати не лише «джерельний», але і самостійний інтерес, здатна захоплювати і заповнювати духовність особи – дослідника, читача, слухача. Це стало можливим завдяки викладацькому і дослідницькому таланту В.Шинкарука і завдяки надзвичайному багатству змісту і форми розглядуваних філософських систем. Наслідком була та обставина, що німецька класична філософія стала одним з основних джерел філософської освіти в Україні і набула такого величезного поширення серед наукового співтовариства, якого в нашій країні до цього не існувало» [1,с.46].

Важливий акцент в «Логіці, діалектиці і теорії пізнання Гегеля» В.Шинкаруком було зроблено на проблемі діяльності. На його думку, саме цей принцип дозволив осмислити діалектичну теорію розвитку, запропоновану Гегелем в новому ракурсі, відмінному від радянського марксизму. Ортодоксальна марксистська філософія яка розглядала діяльність як працю, практику, виробництво, зводила принцип діяльності до принципу практичної діяльності. В.Шинкарук в роботі «Діалектика: традиційний та нові підходи» зазначає, що «поняття «діяльність» є ширшим від поняття «практика», «праця», «виробництво» [4,с.493]. Однак, він в жодному разі не заперечував вагомості матеріально-практичного освоєння світу людиною, як однієї із складових формування світогляду. Якраз «У

«Феноменології духу» Гегеля праця вперше вводиться в систему формотворень людського духу» [2,с.192]. Більше того, В.Шинкарук наполягає на тому, що звернення до проблеми діяльності також притаманне К.Марксу в його філософській концепції, а «Філософсько-антропологічні ідеї «Феноменології духу», їх теоретичне переосмислення в дусі обґрунтування принципів «реального гуманізму» («комунізму») і становить основну філософську частину Марксових рукописів 1844 р.» [2,с.193]. Окрім того, констатує філософ, К.Маркс проводить розрізнення в розумінні понять «праця» і «діяльність». В роботі «Марксистський гуманізм і проблема сенсу людського буття» (1969 р.) він акцентує увагу на тому, що «Маркс вперше висунув і обстоював думку про те, що людина за своєю суттю є творцем, творцем самої себе і свого світу» [3,с.111], тобто, Маркс в матеріалістичній традиції визнає як важливий фактор у становленні сутності людини її творчу діяльність, яка об'єднує і практичну діяльність і трудову діяльність і саму творчість.

Однак, В.Шинкарук, не ідеалізує досліджень марксистської філософії. Він вказує на те, що матеріалістичне переосмислення діалектичного принципу діяльності, здійснене молодим К.Марксом, демонструє що діалектика діяльності відповідно до марксистської філософії визначається як єдність практичної і творчої направленості, які за своєю суттю є протилежними, однак взаємовизначаючими формами діяльності. «Сутність людини як творця, - пише він, - полягає і в тому, що лише людина здатна відокремлювати від себе свою життєдіяльність, робить її предметом своєї волі, розглядає її не тільки як засіб забезпечення фізичних потреб, але і як задоволення особливої потреби – потреби в діяльності яка приносить задоволення. Лиш людина здатна відноситись до продукту своєї діяльності як до свого предмету не тільки в процесі безпосереднього споживання її утилітарних властивостей, але і споглядально...» [3,с.111-112]. Та Володимир Іларіонович наголошує на тому, що діяльність у Маркса більшою мірою підводиться під поняття «практика», «виробництво», тобто визначається як матеріально-предметна діяльність яка і позиціонується у такому визначення як основа і першоджерело людської культури. При цьому, зазначає, В.Шинкарук, класична марксистська філософія недооцінювала соціально-культурних і особистісних факторів розвитку людини. «У такому розумінні, - зазначає В.Шинкарук, - принцип діяльності був застосований Марксом до розробки концепції матеріалістичного розуміння історії, поняття про матеріальне виробництво як основу суспільного розвитку, суспільне буття і суспільну свідомість» [4,с.251]. Матеріалістичний підхід К.Маркса до визначення діяльності через практику в розумінні історії виніс культуру за межі людського буття, в «надбудову», що спотворює реальність співвідношень між культурою і виробництвом. І таке спотворення, на думку філософа, найбільшою мірою проявилось в доведеному до крайності розумінні діяльності представниками догматикою радянської ідеології, зумовило занепад освіти і культури в СРСР [4,с.251-252]. В своїй монографії В.Шинкарук зазначає, що Гегель розрізняє поняття Німецька класична філософія Гегеля у роздумах та наукових доробках В.І. Шинкарука

«праця» і «діяльність». Він розглядає працю не в розумінні матеріально-практичної діяльності людини, а в теоретико-пізнавальному плані, тобто, він звертається до праці як до фактору його впливу на процес розвитку свідомості.

Поняття «діяльність» у філософії Гегеля є ширшим поняттям ніж праця. Людська діяльність за Гегелем, - це цілепокладаюча діяльність «...направлена на створення деякої предметної реальності... Реалізація цілей індивіда в процесі його діяльності є опредмечуванням її сутності, творення себе тим, чим вона є в своїй суті» [2,с.178]. Діяльність у Гегеля формує істинне буття людини. До проблеми праці, Гегель, на думку В.Шинкарука, звертається в контексті визначення реальної форми суспільно-історичної діяльності (розвитку) – суспільної свідомості. Таким чином, Гегель через працю намагається філософськи осмислити формування духовного світу людини. В.Шинкарук вважає одним із найвизначніших досягнень гегелівської «Феноменології духу» визначення праці як форми діяльності, в якій і через яку відбувається становлення духовного і предметного світу людини, «її олюднення»: «З точки зору Гегеля, людський індивід від народження наділений лише певними задатками і є людиною лише «в собі». Це ще не «істинна», не «дійсна» людина. «Істинне буття людини, навпаки, є його діяльність». Людська діяльність є доцільною діяльністю, направленою на створення деякої предметної діяльності...» [3,с.178]. Діалектика діяльності за Гегелем розкривається через реалізацію мети людини в діяльності, що є «опредмечуванням» її сутності яке разом з тим виступає як процес «розпредмечування», тобто осягнення своєї істинної сутності в зробленому. Однак, «розпредмечування» в теоретико-пізнавальному плані, в плані визначення ролі і значення праці в процесі історичного розвитку суспільства, є необхідною умовою розуміння процесу відчуження індивіда від суспільного опредмечування людської сутності. Тобто, суспільний світ сформований людиною виступає як чужий для самосвідомості індивіда. А оскільки феноменологія Гегеля розглядає індивіда лише як індивідуалізований прояв духу в контексті суспільного прояву того ж духу - процес розпредмечування у Гегеля, констатує В.Шинкарук, виступає як ліквідація предметності взагалі, тобто, праця у ідеалістичній концепції Гегеля зводиться до діяльності духу. Однак, зазначає, В.Шинкарук, Гегель навіть в своєму ідеалізмі розумів, що конкретно-історична діяльність людини якраз і забезпечує розвиток духу. Тому «...розуміючи залежність реалізації суспільних ідей від діяльності самих людей, Гегель витлумачував цю залежність так, ніби сама духовна субстанція в процесі освіти індивідів стає в них наявним буттям і діє в них і через них» [2,с.179]. Таким чином, В.Шинкарук, виходить на гегелівську концепцію освіти як процесу формування духовного світу людини.

На думку В.Шинкарука, принцип визначення діяльнісної сутності людини, визначений Гегелем, дозволяє подолати уявлення про об'єктивність законів суспільного розвитку. Таким чином, минуле, теперішнє і майбутнє зв'язується не «природно історичною необхідністю», а через діяльність

Кліваденко Н.І., 2013

людини, яка є проявом свободи людини, оскільки дає здатність створювати нову дійсність. В.Шинкарук критикує лінійність ортодоксально-марксистських поглядів на об'єктивність «природоісторичного» розвитку. «Розгляд діалектичних суперечностей як суперечностей людського буття, - констатується кийвським філософом, - тобто діяльності, ставить у центр уваги розуміння об'єктивних процесів як єдності суперечливих тенденцій і заснованих на боротьбі цих тенденцій альтернативних можливостей. Суб'єкт діяльності має обрати і реалізувати одну з них. У цьому виборі – свобода та відповідальність, його велич і обмеженість» [4,с.494]. Така діяльнісна природа діалектики суперечила філософії тоталітаризму. «У методологічному плані, - констатує В.Шинкарук в публікації 2001 р., - принцип діяльності вимагає альтернативного осмислення, досягнення дійсності в її протилежних тенденціях, а принцип реалізації цілей суспільної практики – через розробку альтернативних програм, проектів, тощо» [4,с.494].

Таким чином, В.Шинкарук, в своїх роботах акцентує увагу на тому, що діяльність в своїй діалектичній природі об'єднує і матеріально-практичне освоєння дійсності людиною, що відображено в марксистській матеріалістичній філософії розуміння діяльності і духовно-практичне освоєння світу – яке знайшло своє місце в філософській концепції К.Маркса, однак, не отримало належного розуміння і розробки в філософії класичного марксизму. Духовно-практична складова діяльності через висвітлення соціокультурних і особистісних факторів стала об'єктом досліджень представників Франкфуртської школи у філософії (М.Хоркхаймер, Т.Адорно, Г.Маркузе, Е.Фромм, Ю.Хабермас і ін.), немарксистських філософських течій (філософія життя, неокантіанство, екзистенціалізм, герменевтика). Принцип діяльності, констатує В.Шинкарук, використовується представниками сучасної немарксистської філософської думки використовуючи при цьому діалектичні підходи. Як приклад, можна розглянути розуміння принципу діяльності в філософській концепції Е.Кассіра. На думку, В.Шинкарука, в сучасній філософській думці одним із прикладів встановлення глибинної єдності і тотожності діалектичних закономірностей розвитку природи, людського суспільства і Всесвіту здійснюється системою новітнього природознавства – синергетикою. Велике значення має теорія розуміння принципу самоорганізації системи через точки біфуркації, що відображують значення вибору в траєкторії подальшого руху, де свобода виступає фундаментом світобудови і умовою переходу до стану вищої структурованості. «Підвищуючи складність, система виявляє новий тип поведінки, а саме – певну функціональну цілісність, якої не мають її окремі частини».

Поява нових підходів у використанні діалектики, на думку В.Шинкарука, є закономірністю в розвитку світової філософської думки і жодним чином не виступають запереченнями класичних версій діалектики. Кийвський філософ притримується позиції, проголошеної Гегелем, згідно з якою кожна філософська система містить в собі «зерно» абсолютного Німецька класична філософія Гегеля у роздумах та наукових доробках В.І. Шинкарука

знання. Виходячи із цього, діалектичний метод не вичерпує самої методології, так само, як і недіалектичні методи пізнання не можуть претендувати на універсальність. «Вважаю слушним критицизм, який виходить з того, що метод має відповідати пізнавальному предметові. Універсальних «ключів», придатних для будь-яких «замків», не існує...» [4, с.250]. Окрім використання діалектичного підходу до пояснення суспільних явищ, розв'язання проблем суспільствознавства, природознавства, В.Шинкарук вказує на доцільність їх використання і в процесі сучасного дослідження загальнолюдських цінностей, феномену людського буття, світовідношення, людини. Ці спектри філософських досліджень формують новий образ діалектики, гуманістично спрямований. В.Шинкарук в своїй філософській діяльності неодноразово звертається до дослідження антрополого-світоглядних проблем опираючись на діалектичний метод. В його роботах крізь діалектику висвітлюються проблеми людини, діалектика її матеріального і духовного буття, світогляду і культури. Таким чином, уже в своїй докторській дисертації «Логіка, діалектика і теорія пізнання Гегеля» В.Шинкарук долучається до антропологічної тематики, виходячи на дослідження у галузі філософії освіти, культури, проблем людини. В.Шинкарук, в своїй філософській діяльності звертається до проблем у цьому напрямку. Він через діалектику проводить дослідження з філософської антропології, світоглядної проблематики, культури, освіти, мови, пізнання, соціуму і ін. («Гуманізм діалектико-матеріалістического мировоззрення» (1984 р.), «Методологічні засади філософських вчень про людину» (2000 р.), «Поняття культури. Філософські аспекти» (1996 р.), «Громадянське суспільство і громадянська творча діяльність» (1993 р.), і ін.). Висвітлення цього аспекту філософської спадщини В.Шинкарука буде здійснюватись в подальших розділах нашого дисертаційного дослідження.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу робимо висновок, що твір В.Шинкарука з логіки, діалектики і теорії пізнання Гегеля є ґрунтовною працею, яка еkleктично поєднує дослідження з історії філософії, методології науки та світоглядно-антропологічної проблематики. Окрім того, філософія Гегеля у сфері його професійних зацікавлень відіграла роль стимулятора та основи його філософських зацікавлень. Протягом всієї філософської діяльності В.Шинкарук продовжує досліджувати гегелівські ідеї освіти, свободи, культури, релігії, філософії, і ін., доповнюючи і розвиваючи їх в віру, надію, мрію, мрію, любов.

Список використаної літератури

1. Булатов М. Німецька класика – світогляд – філософська антропологія // Булатов М. / Філософсько-антропологічні читання 98 (До 70-річчя засновника Київської світоглядно-антропологічної школи Володимира Шинкарука). Зб. наук. праць. – К. СтилоС. – 1999. – с. 43 – 96.
2. Шинкарук В. Методологічні засади філософських вчень про людину // Вибрані твори: В 3 т. / підгот. Текст. До вид. та його упоряд.: Лях В.В., Табачковський В.Г. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2004 – (Філософська спадщина України). Т.3.– с.177 – 209.

3. Шинкарук В. Марксистський гуманізм и проблема смысла человеческого бытия // Вибрані твори: В 3 т. / підгот. Текст. До вид. та його упоряд.: Лях В.В., Табачковський В.Г. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2004 – (Філософська спадщина України). Т.3.ч.1 – с.108 – 135.

4. Шинкарук В. Поняття культури. Філософські аспекти // Вибрані твори: В 3 т. / підгот. Текст. До вид. та його упоряд.: Лях В.В., Табачковський В.Г. – К.: Укр. Центр духовної культури, 2004 – (Філософська спадщина України). Т.3. – с.209 – 258.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bulatov M. German classics - outlook - Philosophical anthropology // Bulatov M. / Philosophical-anthropological reading of 98 (the 70th anniversary of the founder of Kyiv outlook-anthropological school of Vladimir Shinkaruka). Coll. Science. works. - K. Stylos. - 1999. - P. 43 - 96.

2. Shinkaruk V. Methodological Principles philosophies of man // Selected Works: The 3 tons / Prepared. Text. By the look. and his comp.: Lyakh VV, VH Tabachkovsyy - K. Eng. Center for Spiritual Culture, 2004 - (Philosophical Heritage of Ukraine). V.3. - P.177 - 209.

3. Shinkaruk V. Marksystsky humanism and the problem of common sense chelovecheskoho Genesis // Selected Works: The 3 tons / Prepared. Text. By the look. and his comp.: Lyakh VV, VH Tabachkovsyy - K. Eng. Center for Spiritual Culture, 2004 - (Philosophical Heritage of Ukraine). T.3.ch.1 - p.108 - 135.

4. Shinkaruk V. The concept of culture. Philosophical Aspects // Selected Works: The 3 tons / Prepared. Text. By the look. and his comp.: Lyakh VV, VH Tabachkovsyy - K. Eng. Center for Spiritual Culture, 2004 - (Philosophical Heritage of Ukraine). V.3. - P.209 - 258.

Н.И.КЛИВАДЕНКО

Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев

E-mail: bodnarka@ukr.net

НЕМЕЦКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ ФИЛОСОФИЯ ГЕГЕЛЯ В РАЗМЫШЛЕНИЯХ И НАУЧНЫХ РАБОТАХ В.И.ШИНКАРУКА

Проанализированы некоторые работы представителя немецкой философии Гегеля в философском наследии В.И. Шинкарука. В.Шинкарук в своей философской деятельности, неоднократно опираясь на диалектический метод, обращается к исследованию антрополого-мировоззренческих проблем. В его работах через диалектику освещаются проблемы человека, диалектика материального и духовного бытия, мировоззрения и культуры.

Ключевые слова: мировоззренчески-антропологическая проблематика, духовность, гуманизм, подход.

N.KLIVADENKO

National Pedagogical University of the M.P.Dragomanov, Kie

GERMAN CLASSICAL PHILOSOPHY OF HEGEL IN THINKING AND SCIENTIFIC HERITAGE V.I. SHINKARUKA

Analysis of individual works representative of the German philosophy of Hegel in the philosophical heritage of V.I. Shinkaruka. V.Shynkaruk in his philosophical activity repeatedly relying on dialectical method refers to the study of anthropological and philosophical problems. It works through the dialectic highlights the problem of man, the dialectic of material and spiritual life, philosophy and culture.

Key words: ideological and anthropological perspective, spirituality, humanism, approach.

Стаття надійшла до редколегії 08.01.13

Прийнята до друку 13.01.13

Німецька класична філософія Гегеля у роздумах та наукових доробках В.І. Шинкарука